

Leiden, 27 januari 2020

Aan het College van Burgemeester en Wethouders
t.a.v. wethouder voor Duurzaamheid, Bereikbaarheid en Beheer Openbare Ruimte
Hr. A. North
Stadhuisplein 1
Leiden

Betreft:

Advies over het Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie en biodivers Versgroenen

Geacht College,

Bij brief gedateerd 1 december 2019 (kenmerk Z/ 1461377) heeft u de Leidse Milieuraad (hierna aangeduid als ‘de raad’) gevraagd om vanuit een breed duurzaamheidsperspectief te adviseren over het Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie en biodivers Versgroenen (hierna: ‘UP’). U heeft gevraagd uiterlijk 13 januari 2020 het advies uit te brengen. Vanwege de samenhang van dit onderwerp met de visie van de stadsecoloog hebben wij op 20 december 2019 aangegeven te wachten op deze visie en de reactie van B&W hierop. Daardoor was het niet haalbaar het advies op 13 januari aan u toe te sturen. Op 8 januari hebben wij deze visie met een reactie van uw college ontvangen en komen wij tot het volgende advies.

Advies

De raad is van oordeel dat een gedegen visie op de stadsecologie en biodiversiteit de basis moet vormen voor het Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie en biodivers Versgroenen (UP). Het verbaast ons dat u met het UP hier niet op heeft gewacht en dat daardoor deze belangrijke basis in het UP ontbreekt. Goed te zien dat de stadsecoloog inmiddels een gedegen advies heeft uitgebracht en dat uw college deze visie in grote lijnen omarmt. Onze aanbevelingen bij het UP zijn volledig in lijn met die visie.

Integratie Klimaatbestendigheid en Biodiversiteit

Het bevorderen van biodiversiteit en vergroening wordt in het UP wat betreft de raad terecht als heel belangrijk gezien. Het UP bepleit ook een integrale aanpak, maar in de uitwerking wordt de aanpak van klimaatadaptatie, vergroening en biodiversiteit gescheiden behandeld. Op de samenhang tussen biodiversiteit en klimaatadaptatie is wel veel gewezen, maar die is uiteindelijk heel beperkt aan de orde gekomen. Welk effect heeft de klimaatadaptatie op de biodiversiteit en wat gaat Leiden daaraan doen bij de verstedelijkingsopgaven? Het antwoord op deze vragen ontbreekt. Het gaat nu vooral over het onderlopen van tunnels, houtrot, hittestress etc. maar niet over effecten van de klimaatverandering, i.c. hittestress en neerslagpieken op de stadsnatuur v.v. en een gerichte aanpak daarvan.

Aanbeveling 1. Kies voor een geïntegreerd natuurinclusief plan waarbij klimaatbestendigheid en biodiversiteit hand in hand gaan. Neem het vergroten van biodiversiteit en het beperken van de gevolgen van klimaatverandering, met name het opvangen van de extremere piekbelasting die in klimaatmodellen wordt voorspeld, integraal mee met de verstedelijkingsopgaven en de energietransitie.

Ambitie Leiden in 2050 Klimaatbestendige stad

Waar de ambitie wordt uitgesproken “om in 2050 een klimaatbestendige stad te zijn, waarbij Leiden zichtbaar groener is geworden en de biodiversiteit is vergroot” is de inzet van uw college om ‘particulieren en private partijen te stimuleren om extra groen te creëren’ en om “Bewoners en ondernemers bewuster te maken van biodiversiteit en klimaatverandering”. Dat is naar de mening van onze raad te passief en te beperkt. Het is zaak dat de gemeente ook een sturende rol speelt en daarvoor een strategie ontwikkelt. Wat is er voor deze initiatieven nodig om een goede bijdrage te kunnen leveren? Het bereiken van de ambitie vraagt in de ogen van onze raad dat de gemeente meer anticipeert op de veranderingen en voorwaarden stelt aan initiatieven. De gemeente zou in programma’s van eisen voor gebiedsontwikkeling en eigen opdrachten voorwaarden moeten opnemen om biodiversiteit te ontwikkelen en hittestress en overlast van neerslagpieken te voorkomen en bestrijden.

Aanbeveling 2. Het UP vergt een meer proactieve rol van de gemeente om de geformuleerde ambitie waar te kunnen maken. Kies een adaptieve en wijkgerichte strategie, waarbij de gemeente gericht voorwaarden stelt aan en een voorwaardenscheppende rol speelt bij stedelijke ontwikkeling en initiatieven uit de stad. Zorg ervoor dat data wordt verzameld en evalueer om gericht bij te kunnen sturen.

De ambitie met biodiversiteit en vergroening

De woorden biodiversiteit en groen worden veel gebruikt in beleidsstukken en zijn populair in het spraakgebruik. Maar veel mensen hebben geen beeld van de huidige biodiversiteit in de stad, noch van methodes om de biodiversiteit te verbeteren en de kwaliteit van het groen te verbeteren, uit te breiden en groene verbindingen te verbeteren. Het wreekt zich dat er nergens in het UP een duidelijke verantwoording wordt gegeven wat met *groen* en *biodiversiteit* wordt bedoeld.

Het is zaak en ook heel goed mogelijk om door inrichting en beheer van stedelijke gebieden de inheemse biodiversiteit te bevorderen. De doelstelling van verhoging van biodiversiteit en de ecologische verbetering van de groene hoofdstructuur mag niet ontaarden in louter soortenaantallen, want het gaat ook om habitats en ecologische interacties. De beoogde foto van een biodivers bollenmengsel doet vermoeden dat aanplanting daarvan wordt gezien als een bijdrage aan de plantendiversiteit. Dan zou de Hortus Botanicus de grootste hotspot van biodiversiteit zijn. Biodiversiteit betreft ook genetische diversiteit, vandaar dat het zo belangrijk is de gebiedseigen genenpool te benutten. Daarnaast ook habitatdiversiteit waarbij het essentieel is om lokale habitats (geomorfologie) als uitgangspunt te nemen en niet klakkeloos te richten op uniforme inrichting met uniforme bodems, gekochte bomen en grootschalige structuren. Homogeen versteende gebieden trekken overal dezelfde opportunistische urbane soorten aan, veelal ten koste van gebiedseigen soorten, dus globaal neemt de biodiversiteit af.

Voor de doelstelling van uitbreiding en verbetering van de biodiversiteit zal ook duidelijk moeten zijn welke maatstaven worden aangelegd, langs welke maatlaten deze worden gelegd en hoe dat wordt gemonitord. Het lijkt vooral te gaan om ecosysteemdiensten op de korte termijn (temperatuur buffering, luchtkwaliteit, waterregulatie, esthetisch decor), . In relatie daarmee zijn de prestatie-indicatoren in het UP nog niet goed uitgewerkt. Welke soorten worden gezien als indicatorsoorten? Als dat alleen ‘aajibare’ fauna elementen betreft, geeft dat een eenzijdig beeld. Evenzo blijft in het ongewisse wat er met de gegevens uit het stadsnatuurmeetnet zal worden gedaan, wat zullen de consequenties zijn van aangetoonde trends voor het UP?

Op al deze door onze raad genoemde punten levert het rapport van de stadsecoloog mogelijkheden te zorgen voor de gewenste nadere onderbouwing en uitwerking de lacunes.

Aanbeveling 3. Voeg een duidelijke beschrijving toe van wat onder vergroting biodiversiteit en vergroening wordt verstaan. Breng de huidige situatie helder in kaart, benoem de knelpunten. Werk de gewenste verbetering SMART uit en ook de wijze waarop die kan worden bereikt. Neem een monitoringsprogramma met concrete SMART uitgangspunten en indicatoren hierin op.

Versterking ecologische onderbouwing van de maatregelen gericht op biodiversiteit en vergroening

Bij het deelprogramma *Biodiversiteit* ontbreekt de analyse van de huidige diversiteit, kwetsbaarheden en systematische aanpak. We missen de visie van de stadsecoloog als onderlegger voor de aanpak en een trekkersrol voor de gemeente vanuit een ecologische visie. In het deelprogramma *Leiden zichtbaar groener* is niet duidelijk of het alleen gaat om een groener beeld of ook om daadwerkelijke kwaliteitsverbetering. Er worden concrete plekken genoemd die aangepakt gaan worden, echter zonder onderbouwing waarom juist voor deze plekken wordt gekozen. Het woord

groen wordt veel gehanteerd. Soms kan het gelezen worden als ecologisch netwerk, elders lijkt het meer iets als beplanting aan te duiden, en ook simpele veelvuldig gemaaide grasvelden lijken onder deze noemer te worden geduid. Daardoor is ook niet duidelijk wat met de kwaliteit van groen wordt bedoeld. Voor sporten betekent dat in het beste geval kort gemaaid gras (in het slechtste geval kunstgras).. Een gedetailleerde natuurkwaliteit-/kansenkaart ontbreekt. De Groene Kansenkaart, het instrument van de in 2013 vastgestelde groene hoofdstructuur en het daaropvolgende uitvoeringsplan, scheert alle *groen* over een kam en is derhalve ontoereikend.

Het verbinden van leefgebieden is een *conditio sine qua non* voor elk biodiversiteitsvoornemen. Zo een essentieel onderdeel heeft in dit stuk geen enkele uitwerking, behalve dan het noemen van een initiatief buiten de stad. Het is zaak ruimte te maken voor spontane ontwikkelingen.

De grootste doorbraak zou moeten zitten in het overbrengen van geduld en acceptatie, acceptatie van wat biodiversiteit werkelijk is en niet wat wij er van willen uitpikken, en geduld dat voor de eigen dynamiek en ontwikkeling van ecologische processen.. De tijdsdimensie is vaak onderbelicht, maar is van groot belang voor biodiversiteit: vegetaties ontwikkelen zich, kennen successie, populaties schommelen, etc.

Aanbeveling 4. Versterk de ecologische onderbouwing en uitwerking van de gekozen ambitie en maatregelen, zodat een werkelijk duurzame ontwikkeling in gang wordt gezet. Stel naast de bestaande de Groene Kansenkaart een natuurkwaliteit-/kansenkaart op als grondslag voor dit UP, waarin de huidige biodiversiteit en natuurwaarden en de knelpunten voor een coherent ecologisch netwerk zijn aangegeven, op basis waarvan prioriteiten voor duurzame doelen betekenisvol kunnen worden gesteld. Neem hierbij nadrukkelijk ook de bodemkwaliteit en geomorfologie in mee.

Consequent ecologische beheer

Omdat – zoals hierboven aangegeven - onduidelijk is wat onder vergroening en vergroting van biodiversiteit wordt verstaan, ontbreekt het fundament van inrichting en beheer. Er wordt bijvoorbeeld gesproken van een grote onderhoudsbeurt, maar onduidelijk blijft wat daarmee wordt beoogd en hoe dat wordt beoordeeld. Wat betekent het dat makkelijker ingegrepen kan worden in bijvoorbeeld bosplantsoen om de biodiversiteit te vergroten? Rijping van bodems, veroudering van (veterane) bomen, de in het gebied aanwezige zaadbank en successie naar gestructureerde vegetaties, ecologische verbindingen op diverse schaalgroottes, en habitatdifferentiatie door gedifferentieerd beheer zijn wezenlijk voor meer biodiversiteit. Het vergt een visie op verlanding van oevers, boomplant/opslag, kruidenvegetaties, etc.

Tiny forests worden genoemd. Echter, veel bomen dicht bij elkaar planten levert geen bos op, ook al betreft het inheemse boomsoorten. Evenzo is 'bomen van slechte kwaliteit' geen ecologisch te verantwoorden criterium, behalve als bedoeld wordt dat exotische soorten slecht van kwaliteit zijn vanuit biodiversiteitsoogpunt. Het is overigens opvallend dat geen aandacht wordt besteed aan Wadi's , die van belang zijn voor de ecologische waterhuishouding.

Ecologisch beheer is meer dan alleen maaibeheer. Op zich is het goed te constateren dat het plan streeft om maaien meer gedifferentieerd en ecologisch verantwoord te gaan uitvoeren. Echter, het meest concrete dat verder over beheer wordt gezegd is dat het moet blijven binnen de huidige budgetten. Dat geeft de indruk dat weinig prioriteit aan het ecosysteem Leiden wordt gegeven, als het er echt om gaat. Ecologisch (verantwoord) beheer hoeft niet veel duurder te zijn. Er is wel meer kennis nodig om dit op een goede manier te doen.

Voorts kan de druk op groengebieden gereguleerd worden door de mate van toegankelijkheid.

Het is onduidelijk wat onder stadstuinieren wordt verstaan, maar als dat betekent dat er ook richtlijnen voor het inrichten en onderhouden van privé-tuinen, is dat vanuit de biodiversiteits- en klimaatdoeleinden zeer toe te juichen.

Aanbeveling 5. Kies consequent voor ecologisch (verantwoord) beheer. Bbetrek daar omwonenden en vrijwilligers bij en pas daarop de zo nodig de budgetten aan.

Aandacht voor bodems

Gezonde bodems vormen de basis voor alle bovengrondse onderdelen van de stad, niet in het minst voor de biodiversiteit. Echter in toenemende mate breidt de stadse infrastructuur zich ook ondergronds uit: ondertunneling van wegen, parkeergarages, maar vooral ook de toename van leidingen en waterafvoer/rioleringen. Er wordt een goede planning gevraagd om al deze zaken te integreren met de noodzakelijke ruimte voor het wortelgestel van bomen en boomvegetaties, waarbij de ondergrondse bekabeling niet altijd leidend kan zijn.

Aanbeveling 6. Stel een integraal bodemplan op ten behoeve van het planten van extra bomen en coördineer het werken in de bodem.

Natuurinclusiviteit¹ van gebouwen

In gebiedsvisies en aan bouwopgaven moeten ecologische voorwaarden worden verbonden. Groen en biodiversiteit wordt in het UP vooral in het horizontale vlak bekeken. Dakgroen wordt wel genoemd, maar niet als onderdeel van de totale stedelijke ecologische structuur. Er is behoefte aan een duidelijke visie op wat voor dakvegetaties na te streven zijn in dit kader. Als compensatie voor alle verstening op de grond, is meer ambitie voor dakvegetaties op zijn plaats, in de lijn van de *Handreiking Natuurdaken van de Green deal Groene Daken*. Maak daarvoor gebruik van de ervaring, die is opgedaan met ecoducten. Juist door deze verticale dimensie optimaal te gaan benutten en ook dwingend te ontwikkelen kan er veel winst geboekt worden op de tot nu zeer klimaatkwetsbare (hittestress, overstroming gevoelige) en versteende en verdoosde industrieterreinen. Het mag niet meer zo zijn dat nieuwbouwprojecten goedgekeurd worden zonder groene daken en gevels.

Het is zeer toe te juichen als muurvegetaties net als voor 1-1-2017 op bescherming kunnen rekenen. Muurvegetaties zijn in Leiden opvallend slechter ontwikkeld dan in de meeste vergelijkbare Hollandse steden. Amsterdam hanteert bij de renovatie van kademuren een norm voor te gebruiken specie, flora/faunafaciliteiten om biodiversiteit te bevorderen.

Aanbeveling 7. Stel eisen aan de natuurinclusiviteit van gebouwen (zie ook aanbeveling 2 in ons advies bij de eerste reactie van B&W op het Ecologisch Advies)

Burgerparticipatie en Citizen Science

Veel bewoners zijn nog onvoldoende op de hoogte wat biodiversiteit en klimaatadaptatie inhoudt, waar de kansen en bedreigingen liggen en hoe ze een bijdrage kunnen leveren. Hoe worden voorlichting en educatie ingevuld? Een actief en stimulerend beleid houdt ook in om concretere afspraken te maken over de bijdrage die vrijwilligersorganisaties kunnen leveren, en de ondersteuning die zij daarbij nodig hebben. Het is de kunst geduld te hebben, en interactief te begeleiden en sturen. Subsidieer cursussen en biedt ondersteuning.

Wat volstrekt onderbelicht is de rol van Citizen Science (CS) ten behoeve van monitoring. De waarde van het stadsnatuurmeetnet staat buiten kijf, maar keer op keer blijkt dat voor specifieke locaties/plannen de bestaande biodiversiteitsgegevens onvoldoende zijn. In het kader van allerlei activiteiten, bijvoorbeeld voor de Leidse Ommelanden, zijn CS monitoringsprogramma's geïnitieerd, waarbij de gemeente geen verantwoordelijkheid heeft genomen. Het is zaak dat de gemeente hier een stimulerend en faciliterend beleid op inzet, bijvoorbeeld door een webbased platform Leidse biodiversiteit op te zetten en te onderhouden. De gemeente kan op deze manier mensen aan zich binden, draagvlak creëren, betrokkenheid en kennis vergroten, en gebruik maken van de potentie om via verschillende kanalen gegevens te verkrijgen. Het jaarthema voor 2022 van Leiden Marketing is de wetenschap. Grijp dat aan voor programma's met bewoners, biedt een faciliteit om gegevens te uploaden ten behoeve van monitoring/ een dashboard. Adopteer Citizen Science.

Aanbeveling 8. Stel een duidelijk plan op voor burgerparticipatie en Citizen Science. Investeer in voorlichting en in een visie over wat de gemeente doet en welke bijdrage bewoners en organisaties kunnen leveren. Maak afspraken met vrijwilligersinitiatieven over ondersteuning, beloning en zoek naar draagvlak. Zet een portal Leidse Biodiversiteit op (incl. lange termijn beheer) voor alle gegevens van het Natuurmeetnet, Waarneming.nl en CS projecten. (zie ook aanbeveling 9 in ons advies bij de eerste reactie van B&W op het Ecologisch Advies)

Met vriendelijke groet,

Rob Boerée, voorzitter

¹ Zie ook BSR-rapport 327 – Ecologische kansen in de Gemeente Leiden. Investeren in een basiskwaliteit natuur 1.1. Beleidsvoorstel 5 (pag. 4).